

DE VERA NOTI
VOCABVLI PIN

IN CAP. VIII. EPIST. AD ROM.

COMMENTATIO P

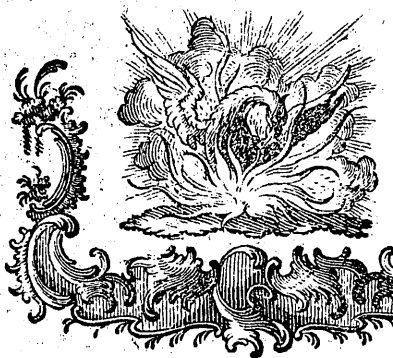
QVA

DIES PENTEC

PIE SANCTEQVE CELE

INDICIT

ACADEMIA IEN

EX OFFICINA FICKELSCH
CICCCCLXXVI.

NOTIONE

ΠΙΝΕΥΜΑ

T. AD ROMANOS

TIO PRIMA

TECOSTES

CELEBRANDOS

CIT

IENENSIS

KELSCHERRIA

XXVI.

DEI GRATIA
CAROLVS AVGVSTVS

DVX SAXONIAE IVLIACI CLIVIAE MONTIVM AN-
GARIAE ET GVESTPHALIAE LANDGRAVIVS THV-
RINGIAE MARCHIO MISNIAE COMES PRINCIPIS
DIGNITATE HENNEBERGIAE COMES MARGAE
ET RAVENSBERGAE DYNASTA RAVEN-
STEINII CET.

RECTOR ACADEMIAE
MAGNIFICENTISSIMVS

S. D.
CIVIBVS

Quod in multorum vocabulorum *πολυσημων* significa-
tionibus definiendis vsu nobis venire solet, vt du-
bii nonnunquam haereamus, quatenus eis potestas
eo quem tractamus loco subiecta sit: id etiam in
eruenda indicandaque notione, quae vocabulo *spiritus*, sexcentis in
N. T. obuiis, tribuenda sit, saepenumero sacrarum literarum inter-
pretibus accidit. Etsi enim extra omnem omnino dubitationem posi-
tum est, *πνευμα* in N. T. interdum significare tertiam Deitatis per-
sonam, cum Patre et Filio aeternum adorandam; (v. c. Io. 14, 26.
et alibi saepe) interdum Sancti huius Spiritus effectus et operationes,
tum miraculosas naturaeque vires et ordinem superantes, tum alias
etiam atque ordinarias; saepe omne id quod oppositum est *carni*, ex
hebraeorum more loquendi intellectae; nonnunquam etiam id quod *li-
terae* opponitur: tamen, si ad singulos locos deueniendum, ac, quid
hoe vocabulo quouis loco denotetur, indicandum est, vehementer in-
ter se differunt praestantissimi sacri codicis interpretes. Cuius gene-
ris dissensus cum eos etiam, qui enarrando octauo epistolae ad Roma-

nos capiti operam dederunt, in varias partes distrahat; eaque pericopa in primis digna sit, quae per festos hosce dies pia et seria meditatione recolatur: illustrationem eorum capitis huius comunatum, in quibus τὸ πνεύματος mentio iniicitur, haud inutilem futuram esse existimauimus. Abstinebimus vero ab enumerandis examinandisque aliorum interpretationibus, et, missis caeteris quae explicationem accuratorem desiderare videntur omnibus, id vniice agemus, vt ex contextu orationisque συναφεία atque e diligenti phrasium a Paulo adhibitaram inter se comparatione, vim atque potestatem vocabuli πνεύμα, saepe in hoc capite recurrentis, eruamus et quantum fieri potest breuissime declaremus.

In vniuerso hoc capite apostolus insignes illas praerogatiuas, quibus veri genuinique christiani gaudent, eo consilio recenser, vt ex earum enumeratione beneficiorum, quae *justificatio per fidem* (vberius cap. 3. et 4. explicata et contra Iudaeos vindicata,) in Christianos confert, magnitudo pateat. Coeperat quidem apostolus iam capite 5. felicissimam iustificationum sortem describere; sed, ad alia incx delapsus, telam ad finem nondum perductam pertexere iam pergit. Occasionem vero redeundi ad huius rei tractationem, ei praebant ea quae capite antecedente comm. 14 — 25. de misera hominis *carnalis* conditione scripserat. Isti carnali iam capite 8. opponit hominem *spiritualem*. Carnalem autem dixerat Iudaeum (conf. cap. 8; ἰ. γινώσκασι νόμον λαλῶ) qui nondum est ὑπο χάριν sed ὑπο νόμον, cap. 6, 14. qui per opera legis iustificari Deoque acceptus fieri vult, eam autem ad iustitiam perueniendi viam quam Evangelium commonstrat, nempe sinceram in Iesum Christum fidem, spernit. Hic mancipatus est peccato cap. 7, 14. et seruus peccati cap. 6, 17. 20. Non ignorat quidem quid lex diuina ab homine postulet; quin ipsa ratio (νοῦς siue οἴσω ἄνθρωπος cap. 7, 22. 23.) non potest non intelligere, bona esse hominique vtilissima quae lex praescribit (συμφημι τῷ νόμῳ, ὅτι καλός, cap. 7, 16. et συνήδομαι τῷ νόμῳ vs. 22.) Videt igitur meliora, probatque; et nihilo tamen fecius deteriora sequitur. Tanta est enim peccati in ipso regnantis vis, vt obtorto quasi collo, frustra reluctante ratione et conscientia, homo abripiatur ad ea quae sensibus grata sunt perpetranda, licet absque legum diuinarum violatione fieri

nequeant, cap. 7, 15. 19. 23. Hanc hominis carnalis prauitatem, qua ad peccandum propensus est, nominat apostolus peccatum in nobis s. in carne nostra habitans, cap. 7, 17. 18. 20. legem quae est in membris nostris, s. legem peccati in membris quae sibi met ipsos reddit captiuos vs. 23. item corpus mortis vs. 24.

Iam facilis nobis patet aditus ad capitis octauae intelligentiam. Nempe quousquisque est *ἐν χριστῷ ἰησοῦ* cap. 8, 1. hoc est, quicumque vera fide in Christum credit, liberatus est a tyrannide peccati (cap. 7, 25.) quod, quamdiu regnabat, hominem inuitum ad committenda varii generis peccata pertrahebat; iam vero *ἀμαρτία αὐτῶν οὐ κυριεύσει, ἐστὶ γὰρ ὑπὸ χάριν* cap. 6, 14. et *ἠλευθερώθη ἀπο τῆς ἀμαρτίας* cap. 6, 18. Insigne hoc beneficium describitur in priore capitis nostri parte. Rem vniuersam paucis verbis complectitur comma I. *οὐδὲν ἄρα νῦν κατακριμα τοῖς ἐν χριστῷ ἰησ.* Verba haec in se spectata possent sic intelligi: fideles non damnari, quia Christus peccata nostra sua morte expiauerit eorumque reatum atque poenas abstulerit. Sed licet verissima sit haec sententia et luculentissime in permultis sacrarum paginarum locis tradita legatur, vniuersa tamen orationis series aliam interpretationem hic postulare videtur. Primum enim *το ἄρα νῦν* manifeste indicat, ex antecedentibus explicanda haec esse. Iam vero capite 7. Paulus non egerat de morte Christi expiatoria, sed de peccato quod in hominibus regnat *εἰς τὸ καρποφορῆσαι τῷ θανάτῳ* vs. 5. eosque morti obnoxios reddit vs. 13. adeoque causa est condemnationis. Hanc igitur mortis damnationisque causam, *hoc κατακριμα* procul a fidelibus abesse tradit Paulus in nostro commate. Deinde ea quae proxime sequuntur, hanc nostram interpretationem mirifice confirmant. Comma secundum cum primo necitur per particulam *γὰρ*. Eam igitur ob rem *κατακριμα* a genuinis Christianis abesse docet Paulus, quia liberati sunt *ἀπο τῆς ΝΟΜΟΥ τῆς ἀμαρτίας καὶ τῆς θανάτου*, h. e. quia non in ipsis regnat peccatum, quod cum morte summaque hominis infelicitate non potest non esse coniunctum. Etsi enim ne regeniti quidem penitus ab omni peccato immunes sunt, (nam hi quoque *ἔχουσιν ἀμαρτίαν* I Io. 1, 8.) tamen, cum a peccato regi sese non *patiantur*, id quod superest prauitatis naturalis propter Christum a Deo benignissime ipsis condonatur, nec damnantur qui summa cura atque

que constanter euitare student omnia, quaecunque damnationi eos obnoxios reddere possent. Quod ad reliqua primi commatis verba attinet: *μη κατὰ σάρκα περιπατῶν, ἀλλὰ κατὰ πνεῦμα*, e versu 4. perperam huc translata esse videntur. Absit enim vel totus hic *εἰχος*, vel saltem posterior eius particula: *ἀλλὰ κατὰ πνεῦμα*, ab omnibus codicibus graecis literis maiusculis exaratis, i. e. vetustissimis, *) nec non a duobus aliis eximiae bonitatis libris manu scriptis, scilicet cod. Roe 2. et Lambecii 34; deest in antiquis versionibus omnibus, si ab vna discedas arabica, quae in polyglottis bibliis habetur, satis recenti et interpolata; omittunt etiam verba haec Patres tam graeci quam latini non pauci, v. c. Origenes, Athanasius, Cyrillus alex. Basilus, Chrysostomus, Hieronymus, Augustinus, aliique. Praeterea, temere ac fortuito in tot monumentis vetustis verba haec vix ac ne vix quidem omissa videri possunt; nihil enim hic apparet earum rerum, quae librariis negligentibus aut festinantibus occasionem verba nonnulla transfiliendi dare solent. Sed nec de industria omissa fuere. Si quis enim cauere voluisset, ne eorundem verborum repetitio vs. 1. et 4. lectoris auribus molesta esset, sine dubio commate 4. non autem commate 1. ea deleuisset. Porro suspicari facile possumus, quam re commotus aliquis haec adiecerit. Nempe istud *ἔδεν κατακριμα* vs. 1. interpretabatur de expiatione peccatorum nostrorum per Christum, ac, cum non perspiceret quomodo comma secundum cum primo ita intellecto cohaereret, e commate 4. suppleuit quae ad sensum atque nexum orationis plenius declarandum necessaria videbantur. Tandem additamentum eo etiam se prodit, quod manifesta extant successivae additionis indicia. Non enim eodem tempore totum illud: *non secundum carnem ambulantes, sed secundum spiritum*, additum fuit, sed initio prior tantum horum verborum pars (quae, eam quam diximus ob causam, necessaria ad sensum putabatur) adiciebatur; posterior vero pars non nisi tempore aliquo interiecto accessit. Nam *non secundum carnem*

A. 3

ambu-

*) Sangermanensis enim liber in censum hic venire non debet. Descriptus enim est e Claromontano, postquam hic duorum correctorum manus expertus iam fuisset. Nempe in claromontano primum aberat totus *εἰχος*; postea alia manus tam graece quam latine addidit: *non secundum carnem ambulantes*; tandem tertia manus adiecit etiam, sed graece tantum: *sed secundum spiritum*.

ambulantes extat iam in cod. alexandrino et claromontano post primam correctionem, in versionibus syriaca, arabica Erpenii, arménica et latina vulgata, atque in allegationibus Basilii Chrysostomi Hieronymi Ambrosiastri aliorumque; quamquam in his omnibus nondum legatur *sed secundum spiritum*, seniori demum tempore adiectum. Quae cum ita sint, verborum horum explicationem commati quarto referuamus et ad verbum II. pergimus, vbi νομος τῆς πνεύματος τῆς ζωῆς commemoratur. Per hanc legem spiritus intelligimus Euangelium, quod eam ob causam legis nomine hic insignitur, quoniam ab iis qui beneficiorum per Christum partorum participes esse volunt; respicientiam atque fidem per bona opera sese exerentem postulat; regenitorumque actiones vniuersas velut norma et regula dirigit. Nec inusitatum est scriptoribus sacris Euangelium appellare νομον. Iacobus v. c. Ep. I, 25. loquitur de νομῶ τέλει τῆς ἐλευθερίας, et ipse Paulus Rom. 3, 28. τῶ νομῶ τῶν ἔργων, i. e. mosaicae legi, opponit νομον πίστεως, h. e. Euangelium siue eam doctrinam, quae δικαιοσύνη θεοῦ χάρις (ἔργων) νομος cap. 3, 21. ἐν πίστεως εἰς πίστιν cap. 1, 16. 17. manifestat. Atque eidem legi mosaicae nostro etiam loco opponitur ὁ νομος τῆς πνεύματος. Ita enim ratiocinatur Paulus: *Euangelium* liberauit nos a dominio peccati vl. 2; quoniam enim *lex mosaica* praestare hoc non poterat, misit Deus filium suum etc. vl. 3. vt praecipua legis seruare iam possitis vl. 4. Repetit igitur Paulus id, quod cap. 6, 14. aliis verbis ita elocutus erat: peccatum iam non potest tyrannida suam in vos quasi inuiros exercere, quia viuimus ὑπὸ χάριτι, sub foedere gratiae, siue sub oeconomia euangelica. Dicitur autem νομος hic euangelicus νομος τῆς πνεύματος τῆς ζωῆς, spiritualis lex vitae, h. e. doctrina s. religionis institutio perfectissima (hebraeos enim πνευμα saepe ponere; vbi perfectionem atque eximiam rei alicuius praestantiam describere volunt, omnibus notum est) quae ad summam felicitatem (ζων) beatissimamque vitam homines perducit. Cum enim (Com. III.) ob summam humanae naturae corruptionem lex mosaica hominibus emendandis beandisque minus sufficeret, vnigenitus Dei Filius, iussu Patris, hanc ipsam naturam, tantopere in caeteris hominibus depravatam, ab omni tamen peccati labe ipse purus, induit, eo quidem consilio, vt (καὶ περὶ ἀμαρτίας) a peccato nos liberaret; atque sic

Deus

Deus κατεργασεν την ἀμαρτιαν (την) ἐν τῇ σαρκί (δικασάν *) i. e. prauit
 nauit Deus peccatum tyrannica ista vi qua homines opprimebantur, ei-
 que per Christum istud quasi ius, quo homines, qui sua sponte sese
 seruos tradiderant peccato, cap. 6, 16. 19. in miserima seruitute deti-
 nebat, ademit, *να καταργηθῇ το σωμα της ἀμαρτίας, τῶ μηκέτι δε-
 λουεν ἡμᾶς τῇ ἀμαρτία* cap. 6, 6. siue, vt Paulus pergit commate no-
 stro IV. vt id quod lex diuina a nobis postulat (το δικασμα τῶ νομου)
 praestare possimus, (non impediti iam a nimia ista peccati vi, qua
 antehac ad facienda ea quae ipsi improbabamus abripiebamur) quip-
 pe qui non secundum carnem sed *κατα πνευμα* ambulamus. Facilis
 quidem est phraseos: secundum spiritum ambulare, intelligentia; sed
 quoniam sequentium commatum sensus ex ea pendet, intactam eam
 praetermittere non possumus. *Caro* est vniuersa illa, siue connata si-
 ue acquisita et diuturna consuetudine roborata, prauitas animi in res
 mundanas ac sensibus gratas inordinate ac peruerse propensi, quae in
 homine nondum renato regnat; e qua singula peccata, tanquam ex
 fonte riuuli, profluunt, eamque ob causam opera carnis Gal. 5, 19.
 appellantur. Est igitur caro illud ipsum peccatum in nobis habitans,
 cap. 7, 17. 20. siue lex peccati cap. 7, 23. et cap. 8, 2. *Secundum
 carnem ambulat*, qui actiones suas ad instinctum et ductum carnis siue
 ad normam *τῶ νόμου της ἀμαρτίας* dirigere, prauis cupiditatibus
 obtemperare et opera carnis, longo ordine Gal. 5, 19. 20. 21. enume-
 rata, perpetrare solent. *Spiritus* igitur, vi oppositionis, est princi-
 pium actionum bonarum in homine christiano, quae fructus spiritus
 nominantur Gal. 5, 22. siue est complexus omnium propensionum,
 inclinationum et habituum legi diuinae consentaneorum, per doctri-
 nam Euangelii, quacum coniunctae sunt Spiritus S. operationes, in
 homine procreatorum. *Ambulant vero secundum spiritum*, qui no-
 uam hanc animi vere christiani indolem in vniuersa sua agendi ratione
 expriment, suumque pietatis studium factis probant. Commate V.
 causam indicat apostolus, cur eos qui secundum spiritum ambulat
 praecepta legis seruare dixerit. Quemadmodum, inquit, *οἱ κατα*
σαρ-

*) Conf. cap. 7, 25, *ὁ νόμος της ἀμαρτίας, ὁ ὢν ἐν τοῖς μέλεσι υἱοῦ.* Per Chri-
 stum abrogatus est iste νόμος in eis omnibus, qui in optimum hunc Sal-
 uatorem credunt. Conf. etiam ibid. vs. 17. 18. *ἡ οἰκουσὴ ἐν ἡμῶν ἀμαρτίαις*
ἐν γὰρ οἴκῳ ἐν ἡμῶν, τῶσιν ἐν τῇ σαρκί μου, ἀγῶσθω.

σάρκα ὄντες id est οἱ σαρκικοί, in quibus animi ista prauitas emendata nondum est, rebus terrestribus et sensibus iucundis vnice delectantur, et his ita student vt legis diuinæ nullam habeant rationem (τα τῆς σαρκὸς Φρονῆσι, coll. Phil. 3, 19. τα ἐπιγεια Φρονεῖν): ita e contrario οἱ κατὰ πνεῦμα ὄντες, τα τῆς πνεύματος Φρονῆσι, i. e. ii, quibus noua illa animi inest-indoles christiana, rebus spiritualibus, virtuti scilicet, atque pietati, operam dant ingenuam atque continuam. Hoc igitur Φρονῆσι τα πνεύματος legi diuinæ obtemperat (coll. vl. 7. το Φρονῆσι τῆς σαρκὸς legi non obtemperat.) Atque sic patet, verissimum esse quod Paulus dixerat vl. 4, το δικαίωμα τα νομῶ πληρωθῆναι in eis qui secundum spiritum ambulant. Qui enim τα τῆς πνεύματος Φρονῆσι, et toto mentis affectu ad pietatem virtutemque christianam feruntur, ii sine dubio ambulant etiam secundum spiritum, et animum suum virtutis amore imbutum in omnibus actionibus suis produnt. Huius vero rei fructus est (comm. VI.) ζῶν καὶ εἰρήνη, summa atque perfectissima quæ in hominem cadere potest felicitas. Ponitur vero ζῶν καὶ εἰρήνη per metonymiam pro eo ex quo hæc felicitas oritur, vt in priori commatis hemistichio θανάτος infelicitatis causam designat. Paulo clarius eadem traduntur cap. 6, 23.

Hactenus generatim de duplici hominum genere, altero τῶν κατὰ σάρκα, altero τῶν κατὰ πνεῦμα ὄντων, egerat apostolus, atque vtriusque generis tum criteria, tum etiam fortem longe diuersam descripserat. Iam vero a versu 8. vsque ad 17. propius ad Romanos suos orationem conuertit, eosque docet partim, quaenam sint indicia e quibus constare ipsis queat, quod generi hominum κατὰ πνεῦμα ὄντων iure meritoque accensere sese possint, vl. 9. partim commemorat non solum officia quæ ipsis tanquam πνευματικοῖς incumbant, vl. 12. 13. verum etiam fructus vberimos inde in ipsos redundantes vl. 10. 11. 13. 14-17. describit. Cum igitur nihil aliud Paulus in hac pericopa agat, quam vt demonstrat, quomodo ea, quæ generatim antea enunciauerat, ad ipsos etiam Romanos spectent: hinc iam suspicari licet, vocabulo πνεῦμα eandem subiectam esse significationem in sequentibus versibus, quam in antecedentibus tribuendam ei esse vidimus. Com. IX. vos, ait, non estis ἐν σαρκί, sed ἐν πνεύματι. Esse ἐν πνεύματι, non differt a κατὰ πνεῦμα esse vl. 5. Sensus est;

est: vos Romani, qui Iesum Christum vera fide amplexi estis, non e numero estis eorum; quos Deo displicere, imo morti atque poenis diuinis obnoxios esse modo dixi; sed estis ex eo hominum felicissimorum genere, quibus per Christum *ζωην και ειρηνην* partam esse docui. Ita quidem ego, tenerrimo in vos amore ductus, statuere, sperare saltem, audeo; sed ne ipsi vos decipiatis et perperam spiritualibus hominibus vos accenseatis, accipite certissimum rei indicium atque criterium hoc: non estis *εν πνευματι*, nisi *πνευμα θεου οικει εν υμιν*, hoc est, nisi *τα τσ πνευματος φρονειτε*. Has duas loquendi formulas: *spiritus Dei habitat in vobis*, et: *ea quae spiritus sunt sapitis*, synonymas esse, haud leuibus ducti rationibus, statuimus. Primum enim parallelismus commatis quinti hanc interpretationem postulat. Commate 5 Paulus hanc generalem normam proposuerat; quicumque est *κατα πνευμα* siue *εν πνευματι*, ille ea quae spiritus sunt sapit; quae regula, per ipsam rei naturam, necessario etiam valet si ita inuertatur: quicumque ea quae spiritus sunt sapit, ille est *εν πνευματι*. Iam comm. 9. istam regulam ad Romanos applicat; vos estis *εν πνευματι*; *siquidem* (*πνευμα θεου οικει εν υμιν*) *ea sapitis quae spiritus sunt*. Nulla sane superest commatis huius cum antecedentibus cohaerentia, nec ea quae generatim disputata erant vs. 1-8. quadrant ad adplicationem eorum ad Romanos vs. 9. seqq. nisi *inhabitatio spiritus Dei* ita vt diximus intelligatur. Deinde *spiritus Dei* (siue spiritus eius qui Christum e mortuis suscitauit vs. 11.) *habitat in vobis*, prorsus idem est ac: *spiritum Christi habetis* comm. 9. sine. Quid vero sit, Christi spiritum habere, Paulus ipse declarat, commate 10. ita pergens: *Si vero Christus in vobis est* etc. Atque hinc non solum colligere possumus, phrasin: *spiritus Dei habitat in vobis*, non magis h. l. ad tertiam sacrosanctae *τριαδος* personam referendam esse quam ad Patrem aut Filium; verum etiam, alia loca v. c. Gal. 2, 20. Eph. 3, 17. conferentes et ad orationis in istis locis *συναφειαν* probe attendentes, edocemur, Christum atque spiritum Christi inesse nobis tunc, si fides in Christum ac amor Christi sincerus cogitationes actionesque nostras ita dirigit, vt ea tantum amemus ac velimus, quae Christus vult et quae doctrinae eius consentanea sunt; hoc est, si *φρονημα τσ πνευματος* nobis inest*).

Prae-

*) Ne quis forte repugnare existimet interpretationem nostram caeteris

B

locis

Praeterea loquendi formula: Spiritus Dei *habitat* (*οικει*) in vobis, tantum abest vt huic interpretatione officiat, vt potius eam egregie confirmet. In antecedentibus enim saepius dixerat apostolus: *peccatum habitat* (*οικει*) in me, 7, 17. 20. non *habitat* in carne mea *bonum*, vl. 18. *lex peccati est in membris meis*, vl. 23. Hanc prolopoepiam porro continuat apostolus: et animum christianae pietati studiosum (qui e diametro oppositus est *τη εμαρτια* in eis qui pravis cupiditatibus regi sese patiuntur *οικισθη*) habitare, *Φρονημα τς Χριστ* inesse dicit. iis, qui ea mente voluntatisque indole praediti sunt, qua Christus ipse praeditus erat Phil. 2, 5. Confer praeterea 2 Tim. 1, 6. et Sapient. 1, 4. His praemissis, sensum comm. 9. 10. et 11. paucis ita reddimus: Vos, Romani dilectissimi, non estis e numero carnalium hominum; morti atque poenis subiectorum; spiritualibus potius, quorum fors est semperque erit felicissima, ego quidem lactabundus vos accenseo, siquidem, vt spero, mente vere christiana praediti estis. Si quis vero hac mentis indole caret, is Christianus dici nequitquam meretur, nec beneficiorum quae Christus nobis procurauit, particeps esse potest. Comm. 10. Quod si vero ita, vt genuinos Christianos decet, animati estis, non quidem a morte corporis immunes eritis, cum

propter

locis in quibus eadem haec loquendi formula occurrit, obiter monemus, ne in his quidem *omnibus* sermonem esse de inhabitatione Spiritus S. sine tertiae in Deo personae. v. c. Gal. 4, 6. *misit Deus spiritum Filii sui in corda nostra*, commodè interpretari possumus: dedit nobis animi sensum simillimum ei qui inerat Filio suo vnigenito, coll. Phil. 2, 5. et de vocabulo *εμπνευμα* Iudie. 9, 23. apud LXX. Sic etiam 2 Tim. 1, 14. *Spiritus sanctus in nobis habitans* optime explicatur e commate 7. de spiritu *δυναμεις και αγαπης και σωφρονισμ*, qui opponitur *πνευματι δειλιας*, coll. vl. 6. *fides habitauit in matre tua*. Alio sensu eadem formula legitur 1 Cor. 3, 16. Hoc enim loco apostolus non de singulis Corinthiis, sed de vniuerso eorum coetu loquitur, (coll. vl. 9.) atque ex operationibus Spiritus S. quae Corinthi erant frequentissimae, probat, numen diuinum ipsis esse praesentissimum, eorumque ecclesiam recte haberi pro templo Dei, quod nemo sine sacrilegio ac impune possit, in varias partes illud quasi discerpendo, diruere. Quanam igitur vis ac potestas subiecta sit huic formulae, in tanta eius *πολυσημια*, quouis loco sigillatim disquirendum est; nec obstant interpretationi nostrae loci *nonnulli*, in quibus personae Spiritus S. tribuitur habitatio in cordibus *angelum*.

propter peccatum omnes homines mortis necessitate reneantur; sed nihilominus tamen fecius lacrimosa erit in posterum conditio vestra. Nam immortalis vestra anima non solum post corporis interitum superstes erit, sed felicissimam etiam atque beatissimam vitam aget, siquidem aeterna praemia Deus sperare iussit eos, qui (sicut vos) iustificati per fidem in Christum pie sancte atque iuste in hoc mundo vixerunt. Comm. II. Quid? quod ipsa etiam corpora vestra in vitam revocabuntur. Nam si, quod ad animi voluntatisque indolem, Deo atque Christo similes fieri in hac vita studuistis, idem ille Deus qui Iesum Christum e mortuis suscitavit, corpora etiam vestra iterum vivificabit; quandoquidem ne corpora quidem eorum, qui mente vere christiana praediti sunt et τα τὸ πνεύματος φρονῶντες, felicioris illius sortis, qua post mortem animae ipsorum gaudebunt, expertia esse Deus voluit, quoniam τὸ φρονῆμα τὸ πνεύματος etiam ad corpora eorum pertingit, eius motus regit, et membris eius vitatur quasi instrumentis ad actiones legi divinae consentaneas. cap. 6, 13.

Superfunt nonnulla comm. 10. et 11 paulo enucleatius exponenda vberisusque declaranda. Difficultate non carent vs. 10. verba: τὸ πνεῦμα ζῶν δια δικαιοσύνην. Animam hominis per πνεῦμα significari, dubitare nemo potest, cum πνεύματι diferte opponatur corpus mortui subiectum. Eodem sensu πνεῦμα recurrit vs. 16. et alibi. Ζῶν ponitur pro ζῆ siue ζῶν. Vitam inveni beatam, tam e collatione commatis 6. quam ex vniuersa argumentandi ratione, qua vitur Paulus, efficitur. Quid vero sit δια δικαιοσύνην, colligi potest ex opposito δι αμαρτιαν. Corpus morti obnoxium est propter peccatum, anima vero vita fruetur beatissima propter iustitiam, h. e. propter sincerum virtutis christianae studium, siue propter φρονῆμα τὸ πνεύματος, quod ζῶν καὶ εἰρήνην afferre vs. 6. vidimus. Idem aliis verbis repetit Paulus vs. 13. atque interpretationem nostram corroborat. Neque tamen iustificationem propter meritum Christi hac nostra vocabuli δικαιοσύνης explicatione excludimus. Non enim de virtutibus infidelium apostolus loquitur, sed de sanctitate hominum per fidem iam iam iustificatorum. Conf. cap. 5, 1. coll. vs. 4. 10. vbi τὸ σωθῆναι eandem rem describit, quae in nostro textu per ζῶν innuitur. Quodsi vera δια δικαιοσύνην recte exponitur per δια τὸ φρονῆμα τὸ πνεύματος, atque hoc φρονῆμα, vt supra vidimus, idem ille spiritus Dei est qui

in fidelibus habitat: facillima erit commatis I I. explicatio; praesertim si animaduertamus, simillimam esse structuram commatum IO. et I I. eundemque in utroque commate argumentationis modum. [Comm. IO. dixerat apostolus: Si Christus est in vobis (h. e. si spiritus Christi atque Dei habitat in vobis.) anima vestra fruatur vita beatissima propter iustitiam (siue propter spiritum Dei in vobis habitantem). Iam pergit com. II. Si spiritus Dei in vobis habitat, corpora vestra resuscitabuntur propter spiritum Dei in vobis habitantem. Manifestus hic membrorum vtriusque commatis parallelismus dubitare nos non finit, quin verba spiritus Dei in vobis habitans eodem sensu commate I I. accipienda sint, quo com. 9. accipi ea debere demonstrauimus. Significatur nimirum τα φρονημα τει πνευματος siue η δικαιοσυνη. Nec difficile est intellectu, quomodo Paulus corporum resurrectionem sperare iubeat Romanos suos propterea quod spiritus Christi animati sint, ΔΙΑ το ενοικησεν πνευματος. Rei huius rationem facile perspicemus, si partim perpendamus, loqui apostolum de felici fidelium sorte, adeoque de resurrectione corporum hominum beatorum; partim animum aduertamus ad discrimen quod intercedit, quod ad usum corporis, inter homines carnales atque spirituales. Illi corpore suo ad implendas animi sui nefarias libidines perpetrandaque varii generis flagitia abutuntur, ac praeterea ad peccandum saepenumero incitantur per inordinatos corporis motus, quibus ita abripi se patiuntur, vt Paulus peccatum in mortali eorum corpore regnare contendat cap. 6, 12. Contra vero hi, qui sanctitatem animi ita vt Christianos decet sectantur, prauos etiam corporis motus reprimunt ac domant vs, 13. corporis sui membra exhibent Deo οπλα δικαιοσυνης iisque tanquam instrumentis iustitiae et virtutis vtuntur ad seruiendum Deo, cap. 6, 13. purificant se ab omni contaminatione carnis non minus quam spiritus, 2 Cor. 7, 1. et glorificant Deum tam corpore suo quam spiritu, 1 Cor. 6, 20. ita vt corpora etiam ipsorum membra Christi appellari possint 1 Cor. 6, 16. Quae cum ita fiunt, corpus etiam ipsum in societatem veniet illius felicitatis, qua fidelium animae olim a Deo benignissime cumulabuntur. Vti enim animi defectio a Deo corpus ita contaminauit, vt innumeris miseriis et morti ipsi merito subiceretur (vs, 19.) ita vicissim, animo ad Deum conuerso, corpus quoque, a pristina peccati seruitute liberatum, in nouae felicitatis consortium admittitur, et quemadmodum corpus eorum

rum qui τα τὸ πνεύματος φρονεῖσι, quodammodo in societatem quasi venit certaminis aduersus prauos motus carnisque illecebras, ita etiam praemia victoriae non immerito vna cum anima percipiet. Recte igitur propter spiritum Dei in nobis habitantem corpora nostra in vitam longe felicissimam reuocaturum esse Deum, praecunte Paulo, credimus.

Praeterire hic non possumus insignem illam lectionis varietatem, quae non solum libros manu scriptos, verum etiam editiones tam antiquiores quam recentiores in varias partes distrahit. Editiones Erasmi, Stephani, Millii, Schoetgenii, Bengelii aliaeque habent *δια το ἐνοικῆν αὐτὸ πνεῦμα*. In editionibus vero Complutenfi, Bezae et recentioribus plerisque legitur *δια τὸ ἐνοικῆντος αὐτὸ πνεύματος*, quae lectionis discrepantia ad definiendum essati Paulini sensum, si significatio particulae *δια* in N. T. usitatio spectetur, non minimi momenti est: Quis enim est quin intelligat quantum resuscitari *per* spiritum (*δια τὸ πνεύματος*) differat a resuscitatione *propter* spiritum (*δια το πνεῦμα*.) Vtraque lectio aequae fere antiqua est. Nam *δια το πνεῦμα* legitur apud Origenem saepe, et in codice vetustissimo claromontano, nec non apud Irenaeum, Tertullianum etc. Contra vero *δια τὸ πνεύματος* occurrit apud Clementem alex. et in antiquissimis codicibus alexandrino et Regio Ephraemi. Quod ad numerum attinet codicum et Patrum alterutram lectionem tuentium, pro vtraque satis multi excitantur testes. Wetstenius pro lectione *δια το πνεῦμα* laudat, praeter libros graecolatinos DEF et G, codices 14; quibus addendi sunt non solum codex 3. et 21. quorum lectiones Wetstenius ipse profert, (*δια το ἐνοικῆν ἐν αὐτῷ πνεῦμα*, 3. et *δια το ἐνοικῆν αὐτὸ πνεῦμα*, 21.) vna cum aliis tribus a Wetstenio quidem excerptis sed h. l. perperam silentio praetermissis, scilicet cod. 17. 36. et 47. verum etiam alii septem post Wetstenii tempora demum collati, nimirum harleian. 5552. et 5613. colbertin. 771. et Lambecii 34. 35. 36. 37. Hanc igitur lectionem asserit auctoritas triginta codicum, de quibus certo nobis constat, eandemque sine dubio alii plures exhibent. Cum enim plerique codices collati sint cum editione erasmica aut stephaniana, (quae *δια το πνεῦμα* habent) ii qui collationem instituerunt nihil notare potuerunt in schedis suis quoties librum manuscriptum cum edito suo consentientem viderent

rent in lectione *δια το πνευμα*. Hoc autem cum vel rescirent vel non attendereut ii qui lectionum variantium collectionem adaptarent textui ab erasmico et stephanico discrepanti e. gr. elzeuiriano, fieri non potuit, quin nonnulli codices non laudarentur ad lectionem *δια το πν*. in quibus ea tamen deprehensa fuerat a collatore. Pro altera vero lectione *δια τς πν*. excitat Westenius, praeter cod. alexandrinum et cod. Ephraemi (qui tamen legit *δια τς εν οικιστρος αυτω πνευματος*, quod *αυτω* vel ad Patrem vel ad Christum referendum esset ac sensum valde mutaret) non nisi codices quinque, e quibus vnus, scil. 22, iam laudatus fuerat ad lectionem priorem, adeoque vel hic vel ibi omitti debet. His addi possunt e Millio et Bengelio duo alii, couellianus secundus et seidelianus, atque e Treschouio lambecianus primus. Si igitur codicum numerum spectes, lectio *δια το πνευμα* sine dubio potior est. Sina vero Patrum testimonia numeres, neutra alteri cedit. Sed auctoritates non tam numerandae sunt quam ponderandae. Itaque ad vindicandam lectionem *δια το εν οικιστρο αυτω πνευμα*, cui commutatis huius interpretatio supra prolata superstructa est, sequentibus vimur rationibus: 1) „Magnum, inquit Bengelius, est h. l. pondus versionum; eae accusatiuum referunt. 2) Consensus Origenis cum codicibus graecolatina et translatione latina, tam antehieronymiana quam vulgata, eo magis confirmat hanc lectionem, quo saepius alibi Origenis textus ab hisce codicibus et hac versione discrepare solet. Idem valet de confessione Origenis cum Chrysostomo et Theodoro. Ex omnibus codicum familiarum siue textus sacri recensitionibus supersunt testes nonnulli, iidemque praestantiores, qui in hanc lectionem conspirant. Praestantissimis sane codicibus accensendi sunt codd. 17. 46. 47. 3) Magna quidem auctoritas, in textu epistolarum Paulinarum iudicando, esse solet codicum A. et C. qui alteram lectionem tuentur; sed h. l. pondus eorum eleuatur per dissensum Origenis, cuius textum alias fere semper hi libri presse sequuntur. 4) Solemne erat librariis, imo commentatoribus quoque, vocabulum *πνευμα*, vbiunque in N. T. ipsis occurreret, de Spiritu S. intelligere; vnde sexcenties *αγιον* additum cernimus in codicibus et versionibus, vbi meliores libri *πνευμα* tantum exhibent. Cum igitur nostrum etiam locum nonnulli de Spiritu S. explicarent, atque existimarent, resuscitationem corporis *per* Spiritum S. faciliorem esse intellectu quam resuscitationem corporis *propter* Spiritum

tum *Si* mutarunt lectionem difficiliorem in faciliorem, eodem manente, ut ipsis videbatur, sensu. Nam *διὰ*, licet accusatio iunctum, tamen verti interdum debet *per*. Atque sic *διὰ το πνεῦμα* intellexisse videntur. Itaque loco constructionis rarioris atque ambiguae posuerunt vltimam; qua mutatione hoc simul obtineri existimabant, ut caueretur, ne lectores apostolum eandem rem eodem commate bis dixisse autumarent. Sed hac cautione opus profecto non erat. Tautologiae vitio hoc *διὰ το ἐνοικῆν αὐτῶν πνεῦμα* non magis sane laborat, quam illud *διὰ δικαιοσύνην* vl. 10. 5.) Lectio, hoc modo orta, deinceps ab aliis sedulo propagata atque defensa est, ut Macedonios eo fortius oppugnare possent. Scimus enim e dialogis de trinitate, qui tam inter Athanasii quam Theodoretii opera excudi solent et a plerisque Maximo auctori tribuuntur, controuersiam ortam fuisse de hoc loco eiusque lectione inter catholicos et Macedonios Dial. III. in editione operum Theodoretii halensi tom. 5. p. 1018 Postulabat haereticus macedonius, ut catholicus aduersarius probaret, Spiritum S. aequae ac Patrem et Filium suscitare mortuos. Prouocabat catholicus ad locum nostrum, excitabatque *διὰ τῶν πνεύματος*: Macedonius vero regebat, non ita scriptum esse, sed *διὰ το πνεῦμα*, nisi forte *in uno aut altero mendoso catholicorum exemplari* genitius extet. Ad haec catholicus: ostendere possumus in cunctis veteribus exemplaribus ita scriptum esse: (falsum hoc esse patet ex antiquissimis versionibus et Patrum qui ante haeresin macedonianam scripserunt, allegationibus.) Sed quoniam existimas id in controuersia positum esse, alium scripturae locum afferam: — littera occidit, *spiritus autem uiuificat* — Nonnullis interiectis haereticum p. 1027 ita increpat: Vos Macedoniani et epistolam ad Hebraeos reicitis, et *epistolam ad Romanos adulterastis*, dum scriptum esse dicitis: *διὰ το ἐνοικῆν αὐτῶν πνεῦμα*. — Cum igitur polemicus de loci huius lectione inter se decertare, sibi que adulterationem textus vicissim exprobrare coepissent: facile intelligitur, eam lectionem quae orthodoxis magis fauere videretur, librariis prae altera placuisse atque studiose codicibus insertam esse. Extat rei huius indicium in codice 2. qui ineptissime legit: *διὰ το ἐνοικῆν αὐτῶν πνεύματος*. Nempe in exemplari quod librarius describendum sibi sumserat, extabat: *διὰ το ἐνοικῆν αὐτῶν πνεύμα*. Priora verba fideliter transcriperat; cum vero

ad vocabulum πνευμα peruenisse
 deprauationibus vulgo annumeratis
 mutauit in πνευματος, ac prae ni-
 rat intacta reliquit. 6) Ea quae
 ενοιχεν εν υμιν πνευμα supra dispo-
 αφεια comprobata sunt, lectione
 unt. 7) Illud δια δικαιοσυνην
 commatis 10. et 11. parallelismu
 πνευμα. 8) Scriptura S. resuscita
 tui S. sed Filio vel Patri, per Filii
 buere. Igitur analogia etiam Scri-
 haec haec tenus. Quae vero expla-
 mata in quibus 18 πνευματος m
 14. - 16. et 26. 27. ea in aliud te

Vos vero, CIVES CARISSIMI
 descripsimus πνευμα θεσ και
 Lubenter admittite salutarem Spi-
 siue nouae emendataeque animi in-
 virtutem. Cum vero Spiritus S.
 tanquam instrumento suo vtitur:
 uatim oracula diuina apud animi
 verum etiam publicis eorum inter-
 attentos, tum etiam gratos.

P. P. ipso die Pentecostae

peruenisset, atque hanc lectionem haereticis
 annumerari recordaretur, audacter πνευμα
 ac prae nimia festinatione ea quae iam scripse-
 Ea quae de vera significatione formulae το
 supra disputata atque ex vniuersa orationis συν-
 , lectionem δια τῆ πνευματος falsitatis argu-
 καιισυνη- vi. 10. ob euidentem membrorum
 parallelismum supra indicatum, postulat δια το
 S. resuscitationem mortuorum non solet Spiriti-
 , per Filium mortuos in vitam reuocanti, tri-
 etiam Scripturae lectioni nostrae fauet. Sed
 vero explananda supersunt capitis nostri com-
 πματος mentio fit, praesertim difficiliora illa
 in aliud tempus reseruamus.

CARISSIMI, omnem date operam, vt id quod
 θεῶ και χριστου in Vobis habeatis habitans.
 itarem Spiritus Sancti, quem huius πνευματος
 e animi indolis auctorem esse scripturae f. testatur,
 Spiritus S. operetur per verbum diuinum, quo
 no vitur: per festos hosce dies non solum pri-
 apud animum Vestrum perpendite diligenter,
 orum interpretibus auditores Vos praebete tum
 catos.

So die Pentecostes MDCCLXXVI

